

Gemeenschap, zorg, barmhartigheid en troost

door Jurjen Beumer

In ons kerkenwerk - ook bij Stem in de Stad, oecumenisch, diaconaal werk in Haarlem - is 'gemeenschap' misschien wel het meest centrale woord. In de gemeenschap ben je geen nummer maar een mens met een gezicht. In de gemeenschap is ieders verhaal belangrijk. De ene keer wordt dat verhaal verteld met een verstikkende stem, de andere keer klinkt er een lachsalvo door heen.

Ieder van ons heeft een eigen specifiek levensverhaal. Het is gevormd én misvormd tijdens de reis door ons leven. Je ging op je gezicht en je zocht jezelf tóch weer bij elkaar. Zo groeit jouw levensverhaal, jouw biografie. Geen enkel levensverhaal is gelijk. Elk mens is daarin volstrekt uniek. Steeds in een andere variatie dient dat verhaal zich aan en ligt als het ware rond onze eigen bestaanskern. Jij en ik, diep in ons is een verlangen om vanuit onze kern begrepen te worden. Dat is de grondtoon, de cadans in alle verhalen. 'Toe nou, ga me niet voorbij, blijf bij me!' Jouw eigen unieke biografie; een paar voorbeelden:

Het levensverhaal van die vrouw die almaar puur negatieve verhalen vertelt, keer op keer, tot vervelens toe. Ten diepste wil zij dat zelf niet, maar zij kan niet anders. Komt er een dag dat dit zware harnas van haar kan afvallen?

Het levensverhaal van die man. Weduwnaar, eenzaam, vliegt thuis tegen de muren op. Wil wel, maar kan niet. Nu zijn gezondheid ook nog en zijn kinderen die hij zo weinig ziet.

Zo kunnen we doorgaan, eindeloos doorgaan. Het gaat over jou en mij, over jouw en mijn leven. Niemand is buitenstaander in de kring van de gemeenschap.

Door jaren met elkaar op te trekken kunnen we in de buurt komen van elkaars geheim, elkaars kern. In de buurt, want nooit zullen we elkaar helemaal vatten en verstaan. Dat is voorbehouden aan Degene die ons maakte en schiep. Jij God, jij kent mij beter dan ik mezelf ken (psalm 139). Jij bent dichterbij me dan ik bij mezelf. Dát is wonderlijk! - dat er iemand anders is die me beter kent dan ik mij zelf.

In de kring van de gemeenschap vinden, zoals gezegd, ontmoetingen plaats. Elke dag nieuwe ontmoetingen. Het kenmerk en de kwaliteit van die ontmoeting is *zorg*. De zorg voor elkaar is het cement van elke gemeenschap. Valt die weg, dan valt de gemeenschap uit elkaar. De zorg 'zorgt' ervoor dat gemeenschap geen vrijblijvende zaak is. Zorg betreft mensen op elkaar. Want er zijn mensen die zorg behoeven en mensen die zorg geven. Voortdurend wisselen die beide rollen. Als je al een tijdje zorgeloos door het leven hebt gehuppeld, en ik wens dat iedereen van harte toe, er komt een dag dat ook voor jou gezorgd moet worden.

Het evangelie reikt heel subtiel die beide bewegingen aan. Enerzijds roept Jezus op tot zorgeloosheid, tot vrijheid, 'kijk naar de leliën op het veld' (Mattheus 6:28). Doe jij dat ook eens zwartkijker en pessimist. Gooi al die zorgen eens van je af en lééf! Maar anderzijds is er het diepe besef dat er veel, veel mensen zijn die zorg behoeven. Wie dan?

Exact daarover gaat het heel bekende stuk bijbelgedeelte uit het Mattheus-evangelie (Mt. 25:31-46), wat in de christelijke traditie is gaan heten, de werken van barmhartigheid. Het is de grondwet van alles wat met *diaconie* te maken heeft. Mensen die honger hebben te eten geven, en die dorst hebben te drinken. Vreemdelingen huisvesten, naakten kleden, zieken bezoeken en mensen die in de gevangenis zitten opzoeken. Zes werken zijn het in de bijbel. De traditie heeft daar in de loop der eeuwen 'het begraven van de doden' nog aan toegevoegd, zodat we spreken over de 'zeven werken van barmhartigheid'. De beroemde schilderijen van 'de Meester van Alkmaar' (uit 1504) in het Rijksmuseum laten zien hoe men die werken toen deed. Heel actueel.

Ik was zelf verrast dat ik nog nooit over dit evangelie-gedeelte gepreikt of geschreven heb. Gek hé? Ik denk dat het komt omdat ik dit verhaal teveel associeerde met liefdadigheid. Zo van, ik weet wat goed voor jou is en ik zal jou eens even lekker gaan hélpén. Waarbij de helper of de zorgverlener zelf buiten schot blijft! Zo gebeurt veel zorg, vroeger én nu. Het is dan puur éénrichtingsverkeer. Er is de laatste decennia een complete zorgsécótor om mensen heen gebouwd die nauwelijks meer luistert naar de zorg-vrágende. Willen we wel steeds opnieuw door de mallemolen van al die medische apparaten? Willen we wel, als we psychische klachten hebben steeds opnieuw in steeds weer een andere therapie?

Maar ook de zorg-vragenden zélf, wij gewone mensen dus. Ons is de illusie voorgehouden én we hebben onszelf wijsgemaakt dat er voor elk probleem een oplossing is. De teleurstelling is groot als blijkt dat dit niet het geval is! Dat je het toch echt moet doen met jouw levensverhaal, met jouw biografie, en dat daar ook dingen in gebeurd zijn die níét te genezen zijn. Psychische aandoeningen waar je niet van af zult komen, lichamelijke kwetsuren die je altijd bij je zult hebben. Natuurlijk, mijn moeder is blij met haar nieuwe heup en mijn tante met die simpele staar-operatie, ze kan veel beter zien.

Dit is wat ik noem, de *eerste laag van zorg*. Ze heeft ook best wel te maken met de werken van barmhartigheid, maar het is de buitenkant. Want wie alleen sleutelt aan de buitenkant slaat ongeveer de helft over. Dan vergeten we de binnenkant, je weet wel, die kern waar je mens bent en waar het zo moeilijk bij komen is.

De Engelse taal heeft voor het begrip 'zorg' twee woorden. Ze maken veel duidelijk, denk ik. Het gaat om *care* en *cure*. 'Cure' is genezen, iemand opkalefateren. Een nieuwe heup en een nieuw oog. Fantastisch overigens. Ik ben gefascineerd door kundige geneesheren en -vrouwen. Net zo goed als ons diaconaal werk concrécét helpen en voor elkaar zorgen is. Hoe concreter, hoe beter. Gewoon de werken van barmhartigheid dóén. Maar als we daarbij de *tweede laag van zorg* vergeten en overslaan dan maken we van ons kerkenwerk een zorgbedrijf.

De tweede laag is de 'care'. Daarin gaat het om aandacht, nabij komen, om het delen van elkaars verhalen en niet permanent om het aandragen van oplossingen. Het Engelse woordje 'care' komt van het gotische 'kara' en dat betekent 'treuren' of 'weeklagen'.ⁱ

Is die basisbetekenis niet fraai? Het raakt aan bijbelse begrippen als erbarmen, barmhartigheid en ontfermen. Heer ontferm U over ons. Kyrie eleison. Het is dé hartenkreet die door elk mensenleven zindert, vooral als we met de rug tegen de muur staan. We kúnnen niet zonder. Als alle zorg aan mij besteed is, als ik eindeloos behandeld ben, als bij wijze van spreken al mijn onderdelen vervangen en vernieuwd zijn dan blijft toch die ene roep, die roep uit de diepte, 'ontferm Je over mij'. Ga alsjeblieft die tweede mijl met me. Laat me niet alleen want ik ben zo bang. Wil je bij me blijven als ik ziek ben? Houd je mijn hand vast als ik moet sterven?

De grondwet van het diaconaat, uitgesproken én waargemaakt door Jezus in Mattheus 25: 31-46, is uiterst kritisch naar weldoeners, helpers en zorgverleners. Kijk maar naar de tekst: degenen die doen wat ze moeten doen wéten niets eens dát ze goed doen. 'Heer, wannéér hebben wij U hongerig gezien ... wanneer, wanneer?' Zij deden het om niet, gratis, pro Deo. Iets in hen dreef hen voort om onbaatzuchtig, van hart tot hart bij de 'minste broeders en zusters' te zijn. Zij zijn de schapen aan de rechterhand van de Zoon des Mensen (vs 32, 34). Zij willen zich laten leiden door de Goede Herder zelf die zijn leven inzette voor zijn schapen en steeds op zoek ging naar dat ene verdwaalde schaap.

Denk niet té snel dat jij thuis hoort in zijn stal. Laat de onrust in de tekst ook jezelf verontrusten. Immers, zij die zó goed weten hoe het moet in de wereld, hoe de zorg in elkaar steekt, hoe mensen behandeld moeten worden, zij zijn misschien wel de koppige en eigenwijze bokken aan

de línkerkant van de Zoon des Mensen (vs 32, 46). Daar dreunt steeds het woordje 'niet'! Je dacht een mooi zorgbedrijfje, een goed geoliede zorgsector te hebben en dan is daar ineens die scheidsrechter. Jullie hebben mij *niet* te eten gegeven, *niet* mijn dorst gelest, mij *niet* gekleed en gehuisvest en *niet* opgezocht in de gevangenis. En ook de bokken vragen 'wanneer'? Wanneer hebben wij u níét *gediend* (vs 44, 'diaconie' in de grondtekst). We deden zo ons best, we liepen de naad uit onze broek, we waren bezig, bezig en nog eens bezig. Nee, zegt dan de Zoon des mensen. Want in al je bedrijvigheid heb je niet gezien dat *Ik* het was die bij de minste van mijn broeders en zusters was, dat *Ik* het zélf was. Je hebt je alleen maar bezig gehouden met de buitenkant van de zorg en dáárom kwam je Mij niet tegen. Omdat je niet afgedaald bent naar de bestaanskern van degene in nood, zijn diepe geheim, daarom ben je Mij misgelopen. Ging het je dan toch teveel om jouwzelf en niet om Mij ín die ander in nood?

Ik, Jezus, die kreun en steun op de bodem van elk mensenhart.

Ik, die nog elke dag gekruisigd word.

Ik, van wie het bloed en de tranen druipen uit elke plek op aarde waar geleden word.

Ik, die de weg ben naar jouw diepste binnenste en jou bemin als geen ander.

En zo slaat de kritiek van het evangelie om in bemoediging en troost, ook voor ons hier vanmorgen: Ik Jezus die de weg ben naar jouw diepste binnenste en jou bemin als geen ander. Zo leven u en ik ons leven, bij stukjes en beetjes, in fragmenten ... op weg naar heelheid:

Fragment

*Lees mijn fragmenten allemaal
Bewaar, beween, bemin hun taal
Lees ieder brokstuk hard als steen
Lees mijn fragmenten één voor één*

*Bemin de stemmen die ik ben
Koester de rollen die ik ken
De hoop, de eenzaamheid, de grief
Bemin mijn leven, heb mij lief*

*Bewaar elk waardeloos fragment
Uiteengescheurd en ongekend
Zoals ik ben, verstrooid, verward
Bewaar mijn woorden in het hart*

*Lees mijn fragmenten zonder tal
Wat was, wat is, wat komen zal
Geen zinsverband en geen verhaal
Lees mijn fragmenten, allemaal.*

*Beween de breuken en de pijn
De tranen van verbrokkeld zijn
Treur om de zin van elke traan
Beween ze dat ze niet vergaan*

Ruard Ganzevoort (bron mij onbekend)

Bij de voorbeden gebruikte ik dit gebed van de Amerikaanse mysticus Thomas Merton (191501968)

*HEER, mijn GOD,
Ik weet niet waar ik heen ga.
Ik ken de weg niet die voor me ligt.
ik kan niet met zekerheid zeggen
waar hij zal eindigen.
Ook ken ik mezelf niet echt,
en als ik denk dat ik uw wil volg,
dan betekent dit nog niet
dat ik dat ook werkelijk doe.*

*Maar ik geloof dat het verlangen om U te behagen
U in feite ook behaagt.
En ik hoop in dat verlangen te leven
bij alles wat ik doe.
Ik hoop nooit iets te doen zonder dat verlangen.
Als ik dit doe dan weet ik
dat Gij mij zult leiden langs het rechte pad,
hoewel ik er misschien niets van begrijp.
Daarom zal ik altijd op U vertrouwen,
ook al lijkt ik verloren en in de schaduw van de dood.
Ik zal niet bang zijn
want Gij bent steeds bij mij,
en Gij zult mij nooit aan mijn lot overlaten
om mijn gevaren alleen te doorstaan. (p.7)*

Thomas Merton, *In gesprek met de Stilte. Gebeden*, Baarn 2002, 7 (Dialogues with Silence)

Vooraf aan de zegen gebruikte ik dit fijnzinnige gedichtje

*Er zijn dagen
boordevol vragen*

*Er zijn uren
die eeuwig duren*

*Er zijn seconden
die stekend wonden*

*Maar altijd weer
is er het licht
dat bijstuurt
naar 't evenwicht
Bauwke Zijlstraⁱⁱ*

©Jurjen Beumer
Haarlem, januari/juni 2003 / 125regulier

ⁱ Henri Nouwen werkt dit uit in zijn, *Out of Solitude. Three meditations on the christian life*, Notre Dame Indiana 1974, p. 29-46. ('cure without care is as dehumanizing as a gift given with a cold heart.' p.32)

ⁱⁱ geciteerd in, *Beelden in Gees, sculpturen in Gees 2002. Catalogus van dehullu galerie-beeldentuin, Gees 2002*